

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ SPEECH В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА МОВЛЕННІ

Смаглій Валерія Михайлівна,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри філології

Одеського національного морського університету

ORCID ID: 0000-0002-6222-7652

У статті досліджується концепт *SPEECH* як одна з базових категорій у когнітивній лінгвістиці, що має багатогранне семантичне навантаження. Метою роботи є встановлення особливостей репрезентації цього концепту в англійській мові та мовленні через аналіз його етимології, лексико-семантичної структури, а також фразеологічних і афористичних проявів. Дослідження ґрунтується на матеріалах тлумачних і фразеологічних словників, а також афоризмів, що містять компонент, пов'язаний із мовленням. Етимологічний аналіз демонструє, що лексема “speech” має англосаксонське походження і є похідною від давньоанглійського дієслова “sprecan” («говорити»). Початкове значення слова мало ономапоїчний характер і пов'язувалося зі звуконаслідуванням природних звуків. У сучасній англійській мові номінатема “to speak/speech” відображає мовлення як процес і продукт, що втілює внутрішній зміст через артикульовані звуки. У статті запропоновано когнітивну модель мовлення як предикатно-актантної структури, де агент (мовець) та пацієнт (слухач) взаємодіють за визначених умов (сирконстант), як-от спосіб і мета дії. Аналіз англійських фразеологізмів виявив багатогранність концепту *SPEECH* у різних аспектах. Фразеологізми, як-от “speak volumes” («говорити без слів») або “silence is golden” («мовчання – золото»), передають не лише лексичне значення, а й культурно специфічне розуміння мовлення. Афоризми, наприклад, “The pen is mightier than the sword” («Перо сильніше за меч»), наголошують на впливовості слова та відповідальності за його використання. Отримані результати підкреслюють, що концепт *SPEECH* поєднує когнітивні, соціокультурні та комунікативні аспекти, демонструють його значущість для англійської культури. Отримані результати сприяють глибшому розумінню мовленнєвої діяльності як складного феномену, що об'єднує мову, культуру та мислення.

Ключові слова: концепт, англійська мова, етимологія, фразеологія, афоризми, когнітивна лінгвістика, мовленнєва діяльність.

Smaglii Valeriia. Representation of the concept SPEECH in the English language and speech

The article examines concept *SPEECH* as one of the basic categories in cognitive linguistics, which has a multifaceted semantic load. The aim of the work is to establish the features of the representation of this concept in the English language and speech through the analysis of its etymology, lexical-semantic structure, as well as phraseological and aphoristic manifestations. The study is based on materials from explanatory and phraseological dictionaries, as well as aphorisms containing a component related to speech. Etymological analysis demonstrates that the lexeme “speech” has an Anglo-Saxon origin and is derived from the Old English verb “sprecan” (“to speak”). The original meaning of the word was onomatopoeic and was associated with imitation of natural sounds. In modern English, the nominative units “to speak/speech” reflects speech as a process and product that embodies internal content through articulated sounds. The article proposes a cognitive model of speech as a predicate-actant structure, where the agent (speaker) and the patient (listener) interact under certain conditions (circumstances), such as the manner and purpose of the action. The analysis of English phraseological units revealed the multifaceted nature of the concept in various aspects. Phraseological units, such as “speak volumes” or “silence is golden” convey not only lexical meaning, but also a culturally specific understanding of speech. Aphorisms, such as “The pen is mightier than the sword”, emphasize the influence of the word and the responsibility for its use. The results emphasize that concept *SPEECH* combines cognitive, sociocultural and communicative aspects, demonstrating its significance for the English-speaking culture. The results contribute to a deeper understanding of speech activity as a complex phenomenon that combines language, culture and thinking.

Key words: concept, English language, etymology, phraseology, aphorisms, cognitive linguistics, speech activity.

Вступ. У сучасному лінгвістичному просторі концепти відіграють ключову роль у розумінні й аналізі мовної картини світу. Вибраний за об'єкт дослідження даної розвідки концепт SPEECH є однією з базових категорій, яка має багатогранне семантичне навантаження, що охоплює як мовну систему, так і процеси мовлення. Дослідження репрезентації цього концепту в англійській мові та мовленні дозволяє не лише розкрити лексико-семантичну структуру відповідного поняття, але й зрозуміти культурно-специфічні особливості його сприйняття англomовними носіями.

З огляду на зростання міжкультурної комунікації та інтенсивний розвиток когнітивної лінгвістики, вивчення концептів стає важливим інструментом для аналізу впливу культури на мовлення, а також для виявлення механізмів формування комунікативних стратегій [1]. Репрезентація концепту SPEECH має вирішальне значення для розуміння того, як англійська мова інтерпретує мовленнєву діяльність, відображає її як когнітивний, соціокультурний і мовленнєвий феномен.

Дослідження концепту SPEECH охоплюють кілька основних напрямів. Одним із них є вивчення еволюційних передумов формування мовлення та його зв'язку із соціальними та комунікативними чинниками [2; 3]. Інший напрям зосереджений на аналізі мовного розмаїття та його значення для когнітивної науки, що підкреслює важливість локальних мовних структур для розуміння когнітивних процесів [4].

Окремо варто відзначити дослідження зв'язку між мовленням, мозковими структурами та граматичними системами, що дозволяє глибше зрозуміти когнітивну природу мови [5]. Культурно-концептуальний підхід акцентує увагу на ролі культурних уявлень у формуванні концепту SPEECH та взаємодії між мовою і культурою [1]. Нарешті, комунікативно-когнітивний аналіз досліджує мовленнєву діяльність як інструмент обміну інформацією і складову частину комунікативних стратегій [6].

Мета статті полягає в установленні особливостей репрезентації концепту SPEECH в англійській мові та мовленні. Матеріалом роботи слугувала вибірка із тлумачних словників англійської мови, а також англomовних афоризмів із відповідним компонентом.

Результати. У процесі проведення аналізу лексичних засобів вербалізації концепту SPEECH насамперед звернемо увагу на діяхронічну еволюцію ключової лексеми *speech*. Згідно з етимологічними дослідженнями, ця лексема має англосаксонське походження й увійшла до англійської мови ще до XII ст. У середньоанглійський період вона мала форму *speche*, яка походить від давньоанглійської *spraec*, що, у свою чергу, є розвитком форми *spræc*. Лексема *spræc* утворилася від давньоанглійського дієслова *sprecan* (первісно *sprecan*) [7].

Давньоанглійська *sprecan* і давньоверхньонімецька *sprehhan* (обидві зі значенням «говорити») етимологічно пов'язані з давньогрецьким *spharageishai* («тріщати»). Проте деякі етимологічні джерела припускають, що джерелом цього словотворчого ланцюжка могла бути давньонорвезька лексема *spraak* з аналогічним ониматопейчним значенням «тріщати» [8]. Отже, первісне значення лексеми, очевидно, було ониматопейним (*to crackle* – «тріщати, хрустіти»), що вказує на зв'язок звучання людської мови із природними акустичними явищами.

Із цих даних можна зробити висновок, що первісне усвідомлення людського мовлення базувалося на його акустичній природі. Низка артикульованих звуків, створених людиною для вираження змісту, була початковим розумінням мовлення.

Лексема *speech* є девербативом, тобто віддієслівним іменником, що походить від дієслова *to speak*. Таке висновуємо згідно з даними етимологічних джерел, які стверджують, що давньоанглійська іменна лексема *spraec* є похідною від давньоанглійського дієслова *sprecan*, яке етимологічно виходить за різними даними чи то з давньогрецької *spharageishai*, чи то з давньонорвезької *spraak*, обидві виявляються звуконаслідувальними дієслівними лексемами зі значенням *to crackle* (*тріщати, хрустіти*). Із цих спостережень висновуємо, що рефлексія явища людського мовлення починалась саме з розуміння його *акустичної* представленості.

Загалом номінатема *to speak/speech* налічує 15 дієслівних і 8 іменних семем. Когнітивний ракурс нашого дослідження кличе до розгляду глибинної змістової структури цієї номінатеми, до структурування її значення як схематичного відбитка деякої ситуації.

Інакше кажучи, вважаємо за доцільне створення логічної пропозиції як мисленнєвого аналога (прообразу) якоїсь ситуації із притаманними їй відношеннями. Центральною ланкою в цій структурі є, безсумнівно, предикат, який у сукупності з актантами (що реалізують семантичні валентності предиката) утворює предикатно-актантну рамку, до якої долучаються і сірконстанти (або обставини ситуації). Предикат виражає зміст події як процесу, відношення, ознаки, притаманні окремому суб'єктові.

В аналізованій номіна́темі предикат *to speak* відбиває подію *говоріння* як процесу. З усього розмаїття актантів, що їх виокремлюють фахівці з питань рольової граматики, у нашому дослідженні достатнім є виокремлення агенсу та пацієнса, які заповнюють наявні валентності предиката *speak*. Так само з віяла можливих сірконстант розглядаємо дві, актуальні для досліджуваного предиката: сірконстанту цільового призначення дії та сірконстанту способу дії.

Розглянемо детальніше кожний компонент логічної пропозиції, яку узагальнено представляємо так:

АКТАНТИ, ДІЯ, СІРКОНСТАНТИ – агенс, пацієнс, мовлення = як саме, для чого, матеріалізація ідеального змісту знаками.

ДІЯ – це виведення назовні, матеріалізація, переважно вербалізація внутрішнього ідеального змісту (думок, почуттів, емоцій).

АКТАНТИ – це учасники дії: **агенс** – мовець-людина, іноді не людина, а грім, барабани, текст, музика тощо, і **пацієнс** – слухач, читач, спостерігач.

СІРКОНСТАНТИ – **способу дії** (як саме?): усно, письмово, публічно, приватно, якоюсь етноспецифічною мовою, опосередковано (сигнальні прапорці), паралінгвально (міміка); **ціленастанови** (для чого?): щоб зробити спільною з іншою людиною інформацію, емоцію, почуття, забезпечити отримання бажаного об'єкта, послуги.

Предикат *to speak* у різних утіленнях може бути одномісним (*the child does not speak yet; the thunder spoke*), двомісним (*music speaks directly to emotions; She must be speaking the truth*) і тримісним (*the family spoke to the media through their solicitor*) [9].

Дієслівна лексема *to speak* у процесі реіфікації привела до появи іменної лексики *speech*, що в результаті утворило номіна́тему

to speak/speech. Після розгляду цієї номіна́теми висновуємо, що в термінах логічної пропозиції *speech* має значення: (а) **передумова** дії (*to speak*); (б) **продукт** цієї дії. Підстави для цього твердження такі:

(а) передумовою дії *мовлення* виступає здатність суб'єкта виражати думки, почуття через артикуляцію. Про це свідчить (І) семема *speech*, яка дефінується: [the ability to express thoughts and feelings by articulate sounds]. В інших словниках сема *здатність* вербалізується дефініційними ознаками [faculty], [power]. Отже, щоб ментальний феномен (квант знання, емоція) вийшов назовні та матеріалізувався (був проартикульований), у володаря цього ментального феномену має бути **дар**, інтелектуальний **ресурс**, який уможливило виконання такої комунікативної операції;

(б) продукт дії *мовлення* з'являється внаслідок реалізації вищезгаданої операції. Згідно зі словниковим тлумаченням, цей продукт має визначену кількість кваліфікаторів: мовлення може бути *усним, приватним/публічним, брехливим, акторським, етно-, соціоспецифічним*.

Перейдемо ро розгляду мовленнєвого втілення аналізованого концепту. Вибірка показала, що концепт *SPEECH* широко репрезентований в англійських фразеологізмах, які відображають різні аспекти мовленнєвої діяльності. Фразеологічні одиниці не лише передають лексичне значення, але і втілюють культурно-специфічні уявлення про мовлення, демонструють особливості англійської картини світу.

Серед таких фразеологізмів можна виокремити ті, які характеризують мовлення як акт комунікації, як-от *speak volumes* («говорити без слів»), що передає здатність виражати глибокий зміст невербальними засобами, або *have the floor* («мати слово»), що вказує на право виступати чи говорити в зазначеній ситуації. Характеристики мовлення також знаходять своє відображення у висловах на кшталт *sweet talk* («солодка мова»), що означає лестощі, та *big talk* («великі слова»), що позначає перебільшення чи хвастощі.

Фразеологізми також підкреслюють вплив мовлення, наприклад, у виразі *talk the talk and walk the walk* («говорити і діяти відповідно»), який наголошує на важливості підтвердження слів діями, або *actions speak louder than words*

(«дії говорять голосніше за слова»), де підкреслюється перевага вчинків над словами. Мовчання як аспект мовленнєвої культури також вербалізується в таких виразах, як *silence is golden* («мовчання – золото»), що вказує на цінність мовчання, та *hold your tongue* («прикуси язика»), що означає утримання від висловлювань.

Окрему увагу приділено фразеологізмам, які описують мовленнєву майстерність. Наприклад, *gift of the gab* («дар красномовства») характеризує здатність до переконливого говоріння, а *silver-tongued* («срібно-мовний») означає особливу красномовність і вміння впливати словами.

Отже, англійські фразеологізми, пов'язані з концептом *SPEECH*, відображають не лише функціональність мовлення, а й культурно значущі уявлення про його вплив, етику та майстерність. Вони також демонструють, як мовлення осмислюється в контексті комунікації, взаємодії та самовираження, а метафоричні моделі, закладені в цих виразах, розкривають багатогранність людської мовленнєвої діяльності.

Англомовні афоризми, як конденсовані форми народної мудрості та культурних цінностей, містять багатий пласт репрезентацій концепту *SPEECH*. Ці висловлювання не лише демонструють особливості ставлення до мовлення, але й відображають етичні, соціальні й комунікативні аспекти, пов'язані з ним.

Одна із ключових тем – цінність мовчання. Так, вислів *Better to remain silent and be thought a fool than to speak and to remove all doubt* («Краще мовчати і здаватися дурнем, ніж заговорити й розвіяти всі сумніви») іронічно натякає на ризики необдуманих висловлювань.

Мовленнєва майстерність також є об'єктом рефлексії в афоризмах. Наприклад, *The pen is mightier than the sword* («Перо сильніше за меч») підкреслює силу слова, його здатність впливати на людей і змінювати хід історії. Окрім того, англомовні афоризми відображають етичний аспект мовлення. Вислів *Think before you speak* («Думай, перш ніж говорити») закликає до усвідомленості у висловлюваннях, а *A word once spoken cannot be taken back* («Слово, сказане один раз, неможливо забрати назад») наголошує на незворотності й відповідальності за сказане.

Отже, англомовні афоризми, що стосуються концепту *SPEECH*, відображають культурну важливість мовлення як інструменту комунікації, впливу та самовираження. Вони демонструють не лише прагматичне ставлення до мовленнєвої діяльності, але й глибоке усвідомлення її етичних і соціальних наслідків. Вербалізація цього концепту в афоризмах підкреслює значущість слова, водночас нагадує про його межі та відповідальність.

Висновки. Дослідження концепту *SPEECH* в англійській мові та мовленні продемонструвало його багатогранність як у лексико-семантичній, так і в культурно-концептуальній репрезентації. Аналіз етимології лексеми *speech* засвідчив її давнє англосаксонське походження та зв'язок з ономапоетичними значеннями, що підкреслює акустичну природу початкового усвідомлення мовлення. Номінатема *to speak/speech* відображає не лише процес говоріння, але і його продукт, що підсилює функціональний і когнітивний складники цього концепту.

Лексичний і дефініційний аналіз виявив, що лексема *speech* поєднує в собі здатність до артикуляції, когнітивну основу мовлення та його культурну специфіку. Водночас фразеологічні одиниці й афоризми, пов'язані з концептом *SPEECH*, демонструють важливість мовленнєвої діяльності в англомовній культурі, відображають різні аспекти: від комунікативної функції та мовленнєвої майстерності до етичних і соціальних аспектів.

Англомовні фразеологізми, як-от *speak volumes* чи *silence is golden*, акцентують увагу на багатстві способів вираження думок, тоді як афоризми на кшталт *The pen is mightier than the sword* підкреслюють силу слова у впливі на суспільство. Особливо значущим є те, що ці мовленнєві одиниці не лише відображають концепт *SPEECH*, а й формують культурно зумовлене ставлення до мовлення, мовчання та комунікації загалом.

Отже, концепт *SPEECH* в англійській мовній картині світу постає як багатовимірний феномен, який об'єднує когнітивні, соціокультурні та комунікативні аспекти. Його дослідження сприяє глибшому розумінню не лише мовленнєвої діяльності, але й культурних цінностей, що формують комунікативні стратегії англомовного суспільства.

Література:

1. Sharifian F. On cultural conceptualisations. *Journal of Cognition and Culture*. 2003. № 3. P. 187–207.
2. Aitchinson J. *The Seeds of Speech: Language Origin and Evolution*. Cambridge : CUP, 1996. 281 p.
3. Corballis M.C. *From hand to mouth: The origins of language*. Princeton, 2002. 257 p.
4. Evans N., Levinson St. The Myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*. 2009. № 32. P. 429–492. DOI: 10.1017/s0140525x0999094x.
5. Jackendoff R. *Foundations of Language: Brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford : OUP, 2002. 485 p.
6. Smagliy V. Types of communicative activities and communication for the information exchange as lingvo-cognitive aspect of the SPEECH concept. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. Issue 182. VI (53). P. 43–46. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-182V153-11>.
7. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 10.12.2024).
8. Online Macmillan dictionary. URL: <http://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення: 10.12.2024).
9. Online Oxford dictionary. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 10.12.2024).

References:

1. Sharifian, F. (2003). On cultural conceptualisations. *Journal of Cognition and Culture*, 3, 187–207.
2. Aitchinson, J. (1996). *The Seeds of Speech: Language Origin and Evolution*. Cambridge: CUP.
3. Corballis, M.C. (2002). *From hand to mouth: The origins of language*. Princeton.
4. Evans, N., & Levinson, St. (2009). The Myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*. № 32, 429–492. DOI: 10.1017/s0140525x0999094x.
5. Jackendoff, R. (2002). *Foundations of Language: Brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford: OUP.
6. Smagliy, V. (2018). Types of communicative activities and communication for the information exchange as lingvo-cognitive aspect of the SPEECH concept. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 182, VI (53), 43–46. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-182V153-11>.
7. Online Webster dictionary. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com>.
8. Online Macmillan dictionary. Retrieved from <http://www.macmillandictionary.com>.
9. Online Oxford dictionary. Retrieved from <https://en.oxforddictionaries.com>.